

Recensies

R.A. Römer, *Een volk op weg. Un pueblo na kaminda. Een sociologisch historische studie van de Curaçaose samenleving* (Zutphen: De Walburg Pers, 1979, 144 blz., f 36,-, ISBN 9060111842).

In 1958 publiceerde H. Hoetink zijn fundamentele studie *Het patroon van de oude Curaçaose samenleving*, een sociologische studie van de vóór-industriële, gesegmenteerde Curaçaose maatschappij waarin in de loop der geschiedenis gestolde tradities, normen en verhoudingen zulk een grote rol speelden. Een paar jaar geleden (1977) promoveerde R.A. Römer te Leiden op *Un pueblo na kaminda. Een sociologisch historische studie van de Curaçaose samenleving*, waarvan nu onder vrijwel dezelfde titel (ter verhoging van de bibliografische verwarring?) een handelseditie is verschenen. Deze is - op enkele bladzijden theoretische beschouwingen over begrippen als 'gesegmenteerde maatschappij' en 'soma-tisch normtype' na - gelijk aan de dissertatie. Op onderdelen brengt Römer enkele correcties en nuanceringen op Hoetinks werk aan, maar in grote lijnen volgt hij diens werkwijze en opvattingen. De eerste twee hoofdstukken (De slavenmaatschappij; de post-emancipatie maatschappij) bieden dan ook geen fundamenteel nieuwe zaken. Het belang van Römers studie berust op de tweede helft ervan. In het hoofdstuk 'de moderne maatschappij' worden de lotgevallen van de oude patronen onder nieuwe omstandigheden beschreven.

De vestiging van de olieindustrie op Curaçao (1915) is immers het startschot geweest voor een economische en sociale modernisering van de eilandgemeenschap. De olie bracht de noodzaak maar ook de mogelijkheid infrastructurele veranderingen aan te brengen: haven- en wegeaanleg, huizenbouw, communicatiemiddelen, etc. Tot de gevolgen behoorde echter ook de ondergang van de toch al niet erg florerende landbouw en een nog dominerende positie van Willemstad ten opzichte van het platteland. Dit bracht op zich reeds maatschappelijke verandering en spanning teweeg, waar ook de wetgeving, het onderwijs, de komst van nieuwe groepen immigranten (Libanese handelaars, Hollandse topambtenaren en Hollandse arbeiders) toe bijdroegen.

Die spanningen hebben zich enkele malen een gewelddadige uitweg gezocht, zoals in de bootwerkersstaking van 1922 - waarin de bekende historicus W.R. Menkman als (niet geheel onschuldige) zondebok fungeerde - en in de opstand van 1969. Maar ook de toene-mende anti-Hollandse stemming in de jaren veertig (een 'nationalistische' reactie van de in haar sociale positie bedreigde hogere protestanten), de oprichting van politieke partijen en vakbonden hadden, zo laat Römer zien, van alles uit te staan met de sociaal-economische veranderingen. De oude sociale rangorde der Curaçaose bevolkingssegmenten - in de sla-ventijd geworteld, door de emancipatie feitelijk onberoerd gebleven - vertoont een opmer-

RECENSIES

kelijke resistentie tegen de aanvallen van de moderne tijd. Toch zijn er tal van aanwijzingen, aldus Römer, dat de mogelijkheden tot individuele sociale stijging die de moderne maatschappij biedt, leiden tot een herinrichting der sociale gelaagdheid die minder aan somatische kenmerken verbonden is dan tot nog toe. De opstand van 1969 - waaraan Romer belangwekkende analyses wijdt - lijkt in dezen als een katalysator te fungeren.

Feitelijk het enige bezwaar dat de historicus tegen deze sociologische studie zou kunnen inbrengen, is de beknoptheid ervan. Die beknoptheid dient weliswaar de overzichtelijkheid, maar doet ook wel eens vraagtekens plaatsen bij beweringen die in de buurt van beweringen *tout court* komen, dan wel door haar intrigerend karakter om uitbreiding vragen. Zo blijf ik, om slechts enkele punten te noemen, de beoordeling van het optreden der katholieke kerk in sociale conflicten wat apodictisch vinden en de rol van de Shell-directie (tot in de eilandraad vertegenwoordigd) een beetje omzeild.

Gerechtavaardig zou ik ook een breder behandeling achten van de benauwende zijden van het mono-cultuur-karakter van de Curaçaose economie en het merkwaardig verschijnsel van het opdringen van sociale wetgeving door de gouverneur haast tegen de wil van de politieke elite van het eiland in; een staaltje 'ethische politiek' waarvan men graag de praktische uitwerking geadstrueerd zou willen zien.

G.J. Schutte

J. van den Berg en J.P. van Dooren, ed., *Pietismus und Reveil* (Kerkhistorische Bijdragen VII; Leiden: E.J. Brill, 1978, viii + 388 blz., f96,-, ISBN 90 04057641).

Deze bundel bevat 'Referate der internationalen Tagung: Der Pietismus in den Niederlanden und seine internationalen Beziehungen, Zeist, 18.-22.Juni 1974'. De voertaal van het congres was Duits en daarin zijn ook alle bijdragen, op twee na, geschreven. Het congres ging vooral over het piëtisme. Opstellen over de periode van het Réveil vullen nog geen kwart van het boek.

Niet alles is ook voor niet-theologen van belang en begrijpelijk. Bovendien vallen sommige referaten buiten het specifieke grondgebied van de *BMGN*. Dat laatste is het geval bij twee zeer goede en zeer grote bijdragen. Martin Schmidt uit Heidelberg gaf een compleet overzicht van het onderzoek van het piëtisme, met telkens een korte karakteristiek van de onderzoekers en hun werkstukken. G.F. Nuttall uit Londen behandelde het verband tussen 'Continental Pietism and the Evangelical Movement in Britain'. Bij hen komt Nederland slechts even ter sprake. Twee andere bijdragen compenseren dat. J. van den Berg beschreef 'Die pluralistische Gestalt des kirchlichen Lebens in den Niederlanden 1574-1974', waarna S. van der Linde zich speciaal bezighield met 'Der reformierte Pietismus in den Niederlanden'. Door in zijn titel het woord 'Pietismus' nogmaals tussen aanhalingstekens te plaatsen, liet Van der Linde al zien dat hier problemen liggen en dat het begrip 'nadere reformatie' ook aandacht verdient. Een omvangrijk werkstuk leverde J. Wallmann met een studie over de invloed van het labadisme op het lutherse piëtisme. Op kleinere thema's richtten zich J.P. Boendermaker (Kerklied), W. van 't Spijker (Bucer), A. de Groot (Voetius' opvatting van pietas), H. Faulenbach (Coccejus' anthropologie), C.C.G. Visser (mystiek Lutheranisme in Nederland), F.R. J. Knetsch (Poiret contra Jurieu), R. Mohr (Nederlandse figuren in de 'Historie der Wiedergeborenen' van J.H.Reitz), H.Weigelt (Uralsperger) en R. Breymayer (Oetingers emblematische theologie). De bijdrage van Visser stelt de lutherse predikant Breckling te Zwolle centraal, omdat hij aan de piëtistische kerkhistoricus Arnold allerlei aanvullingen stuurde over vrome vaderlandse lutheranen, met name over een